ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 3, številka 3-4, junij 2000 · ISSN 1408-2969

RAZPRAVE

Matjaž Potrč

Nenaključnost sestavljenosti

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Citiranje: Matjaž Potrč, »Nenaključnost sestavljenosti«, *Analiza: časopis za kritično misel* 3, št. 3-4 (1999): 3–21.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Matjaž Potrč
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

NENAKLJUčNOST SESTAVLJENOSTI

Načelo nenaključnosti sestavljenosti (NNS) trdi, da ni smotrno predpostaviti mnoštva nepovezanih in nesistematičnih dejstev sestavljenosti, ki jih ne moremo pojasniti vsakega posebej. Zastavlja se naslednja naloga iz metasestavljivosti: prični s seznamom dejstev sestavljenosti in preuči več načinov, kako jih lahko urediš. Nato pa se zastavi še vprašanje, kateri način urejanja dejstev sestavljenosti je najprimernejši. Izkaže se, da lahko rezultat uskladimo z zasnovo resnice kot posredne korespondence. Slednje pa se zopet ujema z nerealizmom glede postavljenih bitnosti ter z gmotnim materializmom kot splošnim metafizičnim vidikom. Načela NNS ne moremo ustrezno razširiti tako, da bi zajemalo atomistična dejstva ali bitnosti, ne glede na to, da slednje z njim zagotovo niso združljive. NNS najbolj ustreza nesledno ozadje kot njegovo začetno načelo sestavljivosti.
Ključne besede: sestavljenost, dejstvo, seznam, mereologija, bitnosti.

Predmeti zdravega razuma in predmeti, ki jih postavlja fizika

> Zdi se, da je razvidno metafizično dejstvo, kako v svetu obstaja mnoštvo bitnosti. Vendar: katere in kakšne bitnosti so pravzaprav to, če se nanje ozremo malo bolj natančno? Po mnenju zdravega razuma so to mize, stoli, drevesa in ljudje. Glede na najboljšo znanost, ki nam je na razpolago, namreč glede na fiziko, pa so takšne bitnosti zopet atomi, protoni ali kvarki. Kateri od teh so bolj realni? Zdravi razum bi gotovo glasoval za srednjerazsežne predmete. Fizikalist pa bi se razumljivo oklenil bitnosti, ki jih postavlja fizika. Zadnje čase je kaj težko *ne* prevzeti stališč znanosti fizike, ko se ukvarjamo s temelji metafizike. Tako moramo pristati na atome ali kvarke ali pa na karkoli, kar nam pač pravi najboljša znanost fizike o tem, kaj je temeljna sestavina sveta. Potem je vprašanje, kako naj – ob tem, ko izhajamo iz elementarnih delcev, ki jih postavlja fizika – pojasnimo zdravorazumske predmete.
>
> Tu se odpirata dve možnosti. Prva je, da opazujemo predmete zdravega razuma,

kot da supervenirajo na temeljnih sestavinah, ki jih oskrbi fizika. Podoba, ki je temu lahko v podlago, je naslednja. Svet sestoji iz fizikalnih delcev (karkoli nam fizika že pokaže oziroma za kar pač ugotovi, da so temeljni fizikalni delci). Ti delci se med sabo gnetejo, se združujejo in preoblikujejo svoja medsebojna razmerja. Ob tem, ko na delce gledamo v njihovi skupnosti, se pojavljajo lastnosti, kot so na primer *biti jabolko* ali *biti opeka* pa zopet *biti hiša*. Te lastnosti so seveda nove kvalitete v svetu. Dejansko pa niso realne kvalitete, realno niso več kot materialni delci, ki pogojujejo njihov nastanek. Gledano s tega stališča so v svetu zgolj materialni delci. Opeka pa je sedaj en način supervenientne lastnosti, ki se pojavlja nad določeno združitvijo delcev. In jabolko je drug način suprevenientne lastnosti. To je seveda poseben metafizični pogled na supervenienco.

Supervenienca kot *pojaviti se nad* je sicer podobna emergenci, pomembno pa je razumeti tudi njuno razliko. O tem bo govora še pozneje. Sedaj sledijo zgolj bistvene poteze vsake izmed njiju ter zakoličenje razlik na tej podlagi. Emergenca enostavno trdi, da se lastnosti pojavijo tako, da vzniknejo, mi pa ne moremo razložiti, kako je do tega prišlo, saj gre za nezvedljivo temeljno metafizično dejstvo v svetu. Primer: imamo materialno podlago, fizikalno sestavo določene vrste, in ta je taka, da se na njej pojavi življenje. Supervenienca skuša na drugi strani vznik lastnosti razložiti. Emergentisti prav tako ob tem, ko pristajajo na supervenienco, izhajajo iz fizikalne oziroma iz materialne podlage. Določena zapleteno sestavljena fizikalna snov – možgani – je podlaga, subvenientni temelj pojavu misli. Množica kot supervenientna sestava ima kot svojo fizikalno oziroma kot svojo materialno osnovo posamične ljudi. Filozofi, ki pristajajo na supervenienco, pa skušajo pojav misli razložiti *zakonito*, to je s pomočjo protidejstvenih pogojnikov, tako da uvedejo supervenientne lastnosti čez možne svetove. Sveti Anton je bil dober. Če bi imeli natanko enako fizikalno podlago v možnem svetu, ki bi podvajala vse fizikalne danosti, kakršne so nastopale ob dobrih delih svetega Antona, in četudi bi bil to zgolj Antonov dvojnik, ne bi bilo možno (torej bi bilo nujno), da bi bil tudi dvojnik svetega Antona v možnem svetu dober, se pravi, da bi imel lastnost dobrote. Lastnost dobrote bi v omenjenem možnem svetu supervenirala na fizikalni oziroma na materialni podlagi. Ta način uvajanja lastnosti se zdi zelo zapleten. Razlog za takšno zapletenost pa je v tem, da nam brez protidejstvenega pogojnika ne bi uspelo uvesti zakonitosti in tako ne bi uspeli razložiti dejstva, da se neka lastnost pojavi. Ker pristaši supervenience z uvedbo zakonomernosti *razložijo* pojav lastnosti, jim ni potrebno uvajati temeljnih nerazložljivih dejstev v svetu, kot so to prisiljeni storiti emergentisti. Emergentisti morajo navsezadnje pristati na to, da fizikalno vesolje v sebi ni zaprto, ampak da obstajajo tudi določena *ne*fizikalna dejstva (emergentne lastnosti), ki niso skladna z nam znanimi fizikalnimi zakonitostmi. Privzemanje takšnih nerazložljivih emergentnih lastnosti je torej v nasprotju s fizikalizmom in tako s temelji znanosti.

Če v že zabeleženem smislu dojamemo predmete zdravega razuma kot supervenientna dejstva, pojavljajoča se nad združbami elementov, ki jih oskrbi fizika, na ta način uvedemo protidejstvene situacije, s tem pa splošne zakonitosti. Ravno te splošne zakonitosti *razložijo*, kako se lahko predmeti, kakršne so mize in stoli,

pojavijo kot nekaj supervenientnega na subvenientnem, podložnem temelju. Toliko še kar dovolj podrobno o predmetih, ki jih razločuje zdrav razum, kot o supervenientnih dejstvih, pojavljajočih se na fizikalni podlagi.

Druga možnost pa je, da enostavno podčrtamo, kako so pač zdravorazumski predmeti *sestavljeni* iz temeljnih fizikalnih bitnosti, kakršni so atomi ali protoni. Obe možnosti privedeta do istega spraševanja: kaj je fizikalno dani temelj za to, da se pojavijo bitnosti zdravega razuma, če imamo obstoj elementarnih delcev sveta, kakršne privzema fizika? Obe možnosti se morata zanimati za vprašanje, kako so elementarne bitnosti sestavljene, da jim uspe izgraditi te večje celote, ki jih poznamo kot srednjerazsežne predmete. To so mereološka vprašanja, ki imajo (kot pove njihov naziv) opraviti z razmerjem celote in njenih delov. Je pa še vprašanje o tem, katera načela zagotovijo obstoj bitnosti na podlagi njihovih elementarnih sestavin.

Posebna predpostavka tukaj je, da obstajajo v svetu med seboj ločene bitnosti. Pravilno stališče glede tega se zdi, da gre prej za postavke, ki so sad jezikovnih in miselnih delitev, ne pa tolikanj realnih razlikovanj, izvirajočih iz samega sveta. O tem več pozneje.

Primer ontologije, v okviru katere imajo svoje mesto tako predmeti znanosti kot predmeti zdravega razuma, je predlagal Peter van Inwagen (1990). Seveda se vsaka vrsta teh predmetov pojavi v svoji, od prve različni razsežnosti. Kot rečeno, nam temeljne fizikalne bitnosti ponuja fizika, in sicer so le-te pač ono, za kar nam fizika pravi, da obstaja: atomi, elektroni, protoni ali kvarki. Z drugo besedo so to bitnosti, ki jih postavlja fizika. Število te vrste bitnosti mora biti ogromno, in vse te bitnosti sprejema ontologija, o kateri govorimo. Poteza se zdi primerna za fizikalistično nagnjenega ontologa. Predmeti zdravega razuma pa se pojavijo bolj skrčeno in borno. Torej ni vse tisto, kar postavlja zdravi razum, tudi že kandidat za bitnost. Na drugi strani pa obstaja zaupanje v znanost, in sicer tako glede sprejemanja elementarnih bitnosti kot tudi glede sprejemanja vseh teh bitnosti. Na drugi strani pa se izraža skepticizem glede bitnosti, ki jih postavlja zdrav razum. In tudi to se zdi ustrezna poteza za fizikalista. Če naj pogledamo, kakšna je vrsta in kakšna je značilnost tega skepticizma, je pomembno razumevanje načel, ki vodijo sprejemanje ali pa zopet zavračanje tistih bitnosti, ki jih predlaga zdrav razum.

Posebno vprašanje o sestavljenosti

Vprašanje, katere bitnosti obstajajo, je odvisno od tega, za katero metafizično načelo menimo, da vodi k njihovemu obstoju. Seveda metafizična načela sama ne morejo voditi k obstoju v globinskem smislu dejanskosti, saj je tisto, kar obstaja, neodvisno od take vrste načel oziroma od dogovorov. Na površinski območni ravni pa s pomočjo načel *prevzemamo* bitnosti, ki jih kot takih samih zase enostavno ni. To nam razloži tudi privlačnost antirealizma, po čigar mnenju bitnosti ne obstajajo neodvisno, ampak so v svojem obstoju odvisne od človeške jezikovne ozi-

roma miselne dejavnosti. Glede tega menim naslednje: svet obstaja neodvisno od metafizičnih oziroma od katerihkoli drugih načel, in obstaja tudi neodvisno od vsakršnega dogovora. Kar pa še ne pomeni, da *deli* v svetu obstajajo neodvisno od dogovora, od duševnosti in od jezika. Deli so tako nerealistične območne postavke s temeljem v realnosti, v dejansko obstajajočem svetu. Temelj takšnemu razmišljanju je *gmotni materializem*, metafizični nazor, ki ima v primerjavi s svojimi tekmeci mnoge prednosti. Zavedajoč se pomena in primernosti gmotnega materializma lahko sedaj nadaljujemo z govorom o delih kot dejanskih bitnostih.

V primeru sprejemanja elementarnih delov, kot so atomi ali kvarki, ni bilo načel, na katera bi se opirali, ampak zgolj zaupanje v znanost fizike. Ob tem pa se ponuja metafizična predpostavka, da v vesolju obstajajo temeljni fizikalni deli. K tej predpostavki se bomo ob svojem času vrnili. Načelo, glede na katerega se pojavijo bitnosti zdravega razuma na temelju elementov, ki jih prepozna fizika, pa je drugačno. To je že od samega začetka metafizično načelo. Seveda je odprto vprašanje, kakšno metafizično načelo to dejansko je. Splošna intuitivna podoba je takšna. Predpostavimo, da se v prostoru skozi čas enakomerno raztezajo delci, ki tvorijo nekakšno vrsto prepustne gline. Sedaj pridete in postavite nekaj meja vzdolž različnih območij te enakomerno porozne gline. Ta območja bodo potem omejevala bitnosti. Sedaj se zdi, da je bolj primerno, da predpostavimo, kako razporeditev ne bo ves čas ostala enakomerna skozi celoten čas in prostor. Potemtakem sploh ni potrebno delujoče načelo, kot ga denimo poosebljaš ti, ki postavljaš meje okoli območij kozmične porozne gline. Kozmična podlaga se lahko ureja sama, in sicer na ta način, da se v njej pojavljajo bolj in manj gosta območja. Meje se v materiji same oblikujejo tako, da sledijo svojemu lastnemu načrtu, kakršnega predpisujejo fizikalni zakoni (privlačnost in podobno), ki v vesolju pač veljajo. V tem primeru se bodo torej predmeti kar sami oblikovali na nekakšen naraven način. Vendar pa vsi ti predmeti in območja ne bodo predmeti, ki jih postavlja zdrav razum. Nekaj jih bo preobširnih, nekaj pa jih bo zopet premajhnih, da bi jih lahko upoštevali kot predmete, ki so tipični za zdrav razum. Gore bodo skorajda prevelike, gruča treh kvarkov pa bo menda premajhna, da bi jo lahko imeli za predmet zdravega razuma. Nadalje bo prišlo še do naključnega postavljanja robov in potemtakem kandidatov za predmete. Čemu, denimo, ne bi bil predmet določeno poljubno izbrano območje v okviru tvari tega hriba?

Zdi se, da potrebujemo merila za vpeljavo predmetov zdravega razuma. Merila pa lahko dobimo, če poskusimo odgovoriti na vprašanje: “Pod katerimi pogoji predmeti sestavljajo drug predmet?” To je *posebno vprašanje sestavljenosti*, kot ga je predlagal Peter van Inwagen, ko je poskušal dobiti odgovor na bolj temeljno vprašanje o tem, katere bitnosti še obstajajo poleg temeljnih delcev, ki jih postavlja fizika.

Tukaj je smotrno ontološko vprašanje: kdaj bitnosti sestavljajo novo bitnost? To je mereološko vprašanje, ki ima opraviti s celotami in z njihovimi deli. Njegova predpostavka je, da v svetu obstajajo deli, ter da se svet sestoji iz celot, ki so sestavljene iz teh delov. Svet v svoji celovitosti – vkolikor v tem smislu pač obstaja

– je sestava vseh onih bitnosti, ki jih v njem zasledimo, je celota, ki jo sestavljajo vsi obstajajoči deli. Če za svoj opis uporabimo jezik množic – in tako vsako sestavljeno bitnost obravnavamo kot množico vseh onih bitnosti, ki jo sestavljajo –, potem lahko svet razložimo kot supermnožico, sestoječo iz vseh podmnožic, katere le-ta vsebuje kot svoje elemente.

Razumljivo se zdi, da pričnemo z deli kot z deli izdelkov. Kajti izdelki – kakršna sta miza ali pa stol – so običajno sestavljeni iz delov. Odgovor na vprašanje, kako natančno naj te bitnosti sestavimo, da pridobimo ustrezno dobro delujočo bitnost višjega reda, je področje inženirjev. Zakaj moje kolo ne deluje tako dobro, kot bi moralo? No, nekaj njegovih delov manjka ali pa so morda polomljeni. Zadevne dele moramo nadomestiti, če naj imamo kolo kot bitnost, kot ustrezno delujočo celoto. Seveda obstajajo tudi takšni izdelki, katerih namen ni, da bi ustrezno delovali, vendar pa gre bolj za izjeme. Tako je lahko določena umetnina izdelek, katerega praktično delovanje ni tistega reda, kot je delovanje mojega kolesa, vendar pa še vedno lahko ima praktično vlogo pri tem, da ljudi zabava in razvedri. In morda si lahko predstavljamo, da bi obstajali izdelki brez kakršnekoli razvidne vloge. Morda pa je samo dejstvo, da nimajo vidne vloge, ravno tista njihova prava vloga.

Miza je lep primer sestavljene bitnosti oziroma celote. Sestavljena je iz štirih nog ter iz plošče. Poseben način sestave teh delov ima za posledico obstoj mize.

Pri mizah, katerih plošča in noge so spojene in združene s pomočjo vijakov, imamo občutek, da so njihovi deli lepo ločeni eden od drugega. Kaj pa vijaki? So tudi ti deli mize? Kot rečeno, morda lahko v primeru miz ustrezno ugotovimo, kje natančno se njihovi deli pričnejo in kje se končajo. Vendar pa z vsemi materialnimi bitnostmi, ki obstajajo, ni tako. Če obstaja mačka, lahko rečemo, da jo sestavljajo noge in trup, rep in glava. Toda kje natanko se mačkina noga začne in kje se konča? Zdi se, da imamo v takšnem primeru opravka z mehkimi oziroma z nejasnimi mejami.

Vendar pa se ne zastavlja zgolj vprašanje po mejah in robovih delov. Isto točko lahko postavimo kot vprašanje nedoločenosti delov glede na njihovo velikost. Ena možnost (ki jo privzema Peter van Inwagen) je, da mora to, kaj natanko deli so, pravzaprav določiti fizika, kajti le-ta je najboljša znanost, ki jo pač imamo. Če je tako, potem so deli elementarni delci, karkoli naj nam znanost že pove, da ti so: atomi, protoni ali kvarki. Te zadeve se kar razlikujejo od mizinih nog, vkolikor jih z njimi primerjamo. V takem primeru so vse bitnosti, vključno z omenjenimi mizinimi nogami, sestavljene iz elementarnih delcev, ki jih opredeli fizika in katerim pripada vloga delov.

To pa bi imelo za posledico, da vsakršen sestav delov, kakršni so elementarni delci, tvori bitnost. Vendar pa ni težko videti, da to ni preveč prepričljivo. Kajti ne zadošča, da spravimo skupaj elementarne delce ali dele, pa njihova sestavljenost že postane bitnost. Sestavljenost bitnosti mora voditi določeno ustrezno načelo.

Peter van Inwagen ocenjuje nekaj takih načel sestavljenosti, ki lahko podajo odgovor na *posebno vprašanje sestavljenosti* (PVS), in odkrije, da nobeno izmed teh načel ne ustreza zahtevam, ki bi jim moralo. To pomeni, da slednja načela niso ustrezna za pripoznanje sestavljenosti bitnosti. To pa nadalje pomeni, da v primeru teh načel, tudi če se združijo deli ali elementarni delci, le-ti zato še ne tvorijo bitnosti.

Stik je eno od takšnih načel: glede na to načelo je nova bitnost sestavljena takrat, ko določene bitnosti pridejo v stik. Če za merilo uporabimo standarde zdravega razuma, ima to nesprejemljive posledice. Iz načela stika sledi, da se bo, ko se rokujeva, v svojem obstoju pojavila nova bitnost in da bo ta bitnost prenehala obstajati, ko najini roki ne bosta več v stiku – ko se bosta ločili.

Ne glede na vse to pa se zdi primerno vprašati, pod kakšnimi pogoji nekaj bitnosti sestavlja drugo bitnost. Prav to pa je *posebno vprašanje sestavljenosti*. Kot odgovor na to vprašanje se ponuja kar nekaj kandidatov.

Z enega zornega kota sta skrajna odgovora na PVS nihilizem in univerzalizem. Nihilizem oziroma ne-sestavljivost na vprašanje, kdaj več bitnosti tvori bitnost, odgovarja z “Nikoli”. Medtem pa univerzalizem na isto vprašanje odgovarja z “Zmeraj”. Po mnenju univerzalizma ima vsakršna ureditev delov za posledico obstoj bitnosti. Ni težko videti, da obe vprašanji vodita v posledice, ki so nezdružljive z zdravim razumom.

V svojo ontologijo ne moremo sprejeti vseh bitnosti, ki jih postavlja zdrav razum. Stoli in mize so s stališča zdravega razuma zagotovo dobri kandidati za ontološko sprejemljive bitnosti. Vendar pa Peter van Inwagen njihov obstoj zanika. Razlog je zatorej določena izbirnost glede meril, ki nam predpisujejo, katere bitnosti lahko sprejmemo v svojo ontologijo. Ni izbrano prav vse tisto, kar postavlja zdrav razum. Stoli in mize, na primer, niso izbrani kot bitnosti. Kot bitnosti niso izbrani zato, ker ne sledijo nobenemu smiselnemu načelu sestavljenosti.

To pa vpelje še naslednji razmislek: Vsega tistega, za kar zdrav razum predpostavlja, da obstaja, še ne moremo sprejeti kot bitnost. Načela so torej pomembnejša od zgolj zdravorazumskih intuicij, kot je, na primer, odgovor na vprašanje, katere bitnosti obstajajo.

Peter van Inwagen si ogleda nekaj načel, ki so kandidati za sestavo bitnosti na podlagi temeljnih delcev. Vendar ugotovi, da imajo vsa ta načela veliko problemov. Oglejmo si še enkrat že prej omenjeno načelo stika, ki trdi, da pride do nove bitnosti v primeru, ko prideta dve bitnosti v medsebojni stik. Načelo stika povzroči več težav. Ena izmed teh je, da ne bodo kakršnikoli delci, ki bodo prišli v medsebojni stik, tvorili nove bitnosti, kar je razvidno iz primera treh kvarkov, ki pridejo v stik. Prav tako je vprašljivo, ali ima govor o stiku v primeru kvarkov sploh kakšen smisel, kajti stik predpostavlja obstoj meja predmetov (ni pa smiselno trditi, da imajo kvarki svoje meje ali robove). Če pa si sedaj ogledamo večje predmete, kot so kamni, ki imajo robove, tudi vidimo, da ne bo kar katerikoli stik med kamni imel za posledico nastop novega predmeta. Vse to bi sprejel zdrav razum.

Sedaj pa predpostavi, da opazuješ sestavljanje mize. In predpostavi, da sta kamnita noga in kamnita plošča pri tej mizi sama zopet predmeta. Miza prične bivati, ko pride do stika kamnite noge in kamnite plošče. Vendar pa mize ne bomo mogli sprejeti v okrožje bivajočega, kajti mizo smo sprejeli v ontološki klub na temelju načela – sestavljenost –, ki je povezano z resnimi protiprimeri. Takšen že navedeni primer je, ko se jaz in ti rokujeva in na ta način vstopiva v stik. Ali zato vstopi v bivanje nova bitnost, ki preneha obstajati, ko se najini roki ločita? Zdi se, da tako ne more biti, to pa je v nasprotju z našimi zdravorazumskimi intuicijami.

Peter van Inwagen trdi, da ni spremenljivo nobeno načelo sestavljenosti bitnosti na podlagi drugih bitnosti. Na ta način iz svoje ontologije odstrani pretežno večino bitnosti, kot so, denimo, mize in stoli. To pa so bitnosti, ki bi sicer glede na merila zdravega razuma predstavljale sprejemljive možnosti. Trdi, da v bistvu zato, ker nobena druga možnost ni ustrezna, eno načelo zmaga kot razumljivi odgovor na *posebno vprašanje sestavljenosti*, in sicer je to načelo življenja. Smiselne bitnosti so zatorej one bitnosti, katerih elementi se združijo na način življenja. Kaj pa življenje je? Življenje lahko primerjamo s fontano, in še zlasti s sorazmerno stalno obliko tekoče vode, ki jo pri le-tej zasledimo. Atomi vode, ki vseskozi tečejo v vodnem curku, se nenehno spreminjajo, ne glede na to pa govorimo o eni in isti fontani. Zamisel je v tem, da je z organizmi prav tako. Le v njihovem primeru dobimo bitnosti, te bitnosti pa ohranijo svojo stabilnost v svojem toku podobno, kot jo ohranja tudi fontanin curek. Torej obstajajo mehke bitnosti, če jih pač obravnavamo s stališča njihove zgradbe, in sicer so to organizmi. Te bitnosti pa v ontološki igri zmagajo tako rekoč kot edina preostala možnost. Kajti ne obstaja nasploh sprejeto in vredno načelo glede sestavljenosti bitnosti v nove bitnosti.

Ni težko videti, da je takšno stališče vprašljivo. Ker večina postavk zdravega razuma – kot so mize in stoli – ni bila sprejetih v ontologijo, čemu potem vanjo sprejeti organizme? Le zakaj naj bi življenje bilo ustrezno načelo sestavljenosti?

Kaj je načelo nenaključne sestavljenosti?

Na tej stopnji vstopa novo splošno načelo, na katerega neizrecno pristaja Peter van Inwagen.

To je *načelo nenaključne sestavljenosti* (NNS), ki trdi, da "ne more obstajati skupina posebnih dejstev sestavljenosti, ki so vsa skupaj med seboj nepovezana ter nesistematična, ter jih vsakega posebej ni mogoče razložiti" (Horgan, 1993). Načelo torej posebej zadeva dejstva sestavljenosti – dejstva o tem, kdaj več materialnih bitnosti skupaj sestavlja dejansko materialno bitnost.

V načelu NNS sta zaobseženi dve vprašanji:

(a) Prvo vprašanje zadeva med sabo ločena in nesistematična dejstva. Temu področju se bomo približali tako, da bomo povprašali, ali lahko dejstva sestavljenosti med seboj uredimo, sistematiziramo, ter na kakšen način jih lahko med seboj uredimo. To je filozofsko gledano osrednje vprašanje tega članka. Poglavitni pristop k

temu vprašanju, bo pripisovanje strukture dejstvom na metaravni. Kateri različni načini oskrbitve strukture seznamu dejstev sestavljenosti tako obstajajo? Kateri so najboljši kandidati za strukturo, v kateri se bi dejstva pojavila kot med seboj povezana in sistematična?

(b) Drugo vprašanje, omenjeno v NNS, meri na posamič nerazložljiva dejstva. To vprašanje nerazložljivosti bomo na kratko omenili v naslednjem razdelku.

Nerazložljivost

Kaj so nerazložljiva dejstva? Če želimo to razumeti, bo primernih nekaj ilustracij. Prvi primer (ki smo ga že omenili) je emergenca, kot je ta postavljena v nasprotju s supervenienco (Horgan, 1990). Medtem ko emergentnih dejstev ne moremo razložiti, in jih obravnavamo, kot da so *sui generis*, pa supervenienca dopušča razlago. V primeru supervenience obstajajo protidejstvene posplošitve, ki jih v primeru emergence ne zasledimo. Emergentne lastnosti se pojavijo kot temeljna dejstva v vesolju, kot povzdignjena nad fizikalna dejstva, ki so v njihovem temelju.

Kot še en primer nerazložljivega dejstva, ki nastopa dodatno in izven načela zaprtosti fizike, navajajo zavest (Chalmers, 1996), stališče o tem pa lahko poimenujemo naturalistični dualizem. Naturalizem imamo zato, ker pristajamo predvsem na dejstva, ki jih prevzema naravoslovna znanost. Dualizem pa tod nastopa, ker poleg znanstvenih dejstev in izven njih vendar prevzamemo še zavest kot surovo dejstvo.

Tako emergentisti kot razlagalci zavesti v pravkar pojasnjenem smislu pristajajo na temeljna načela fizike, vendar pa slednja načela zanikajo na področjih, ki smo jih omenili (emergentne lastnosti, zavest: in to zadošča za dualizem).

Fizikalisično navdahnjena oseba bi raje želela ostati v družbi razložljivih dejstev.

Bitnosti, dejstva in dejstva sestavljenosti

NNS lahko razlagamo kot načelo, ki velja za tri vrste zadev: za bitnosti, za dejstva ter za dejstva sestavljenosti.

(a) Bitnosti oziroma stvari

Če so slednje zadeva, na katero meri načelo, potem imamo opravka z naslednjo obliko trditve NNS:

(B) Ni primerno postavljati

(i) množtva med seboj ločenih bitnosti – stvari, ki jih

(ii) vsake posamič ne moremo razložiti.

V tem primeru bi to načelo merilo na elemente v svetu. Pomislimo na to, da v filozofiji običajno postavljamo določene bitnosti, ki so tam podane aksiomatsko in

zatorej nastopajo kot nerazložljive. Takšna nerazložljiva bitnost je Descartesov cogito. Seveda pa cogito ni stvar.

Bolj običajno je, da postavljamo obstoj več materialnih predmetov v svetu, kot so denimo mize in stoli. Potem lahko nadaljujemo in trdimo, da je svet sestavljen iz vseh teh predmetov. Vsi ti posamezni predmeti predstavljajo prav toliko nerazložljivih bitnosti.

Tako razumljeno načelo NNS pravi, da ni primerno postaviti mnoštva takih bitnosti. Tako bi se Descartes kar dobro odrezal, saj postavlja v svoji prvotni ontologiji zgolj eno samo nerazloženo bitnost, cogito (možna je še razlaga, po kateri poleg slednje postavlja še en sam materialni svet).

(b) Dejstva

Dejstva lahko razumemo na dva načina: kot dejanske bitnosti v svetu, ki niso utvare, in kot kompleksne bitnosti. Dejstva razumljena kot dejanske bitnosti, ki niso utvare, so zagovarjali empiristi, kot so bili denimo člani *Dunajskega kroga*. Slednji so se – v nasprotju z izrazi brez pomena in brez nanašanja kot sta "bit" in "ničes", kakršne je, denimo, uporabljal Heidegger – odpravili iskat dejanska dejstva. Dejstva v tem smislu naj bi osredotočeno lovili protokolarni stavki, kakršen je "Sonce sije tukaj in zdaj", kjer sta čas in mesto opredeljena na konvencionalen meritveni način (9. februar 2000 v Ljubljani). Protokolarni stavki potemtakem uporabljajo indeksikale, kot sta "tukaj" in "zdaj". Poleg tega obstaja še bistveni indeksikal "jaz, jaz sam v mojem sebstvu". Napetost je med težnjo protokolarnih stavkov k objektivnosti (navajanje opredeljenega časa in prostora) ter med težnjo k subjektivnosti. To težnjo najbolje predstavi bistveni indeksikal, kjer objektivni opis ("nekoga napada medved") sreča subjektivno sestavino ("ta nekdo, ki ga napada medved, sem jaz sam"). Kar seveda ima dokaj jasne posledice v obnašanju.

Dejstva pa lahko razumemo tudi kot kompleksne abstraktne bitnosti. Če pravim, da je ta miza sestavljena iz petih delov, sporočam mereološko načelo, kot slednje velja za sestavo materialnih delov. Pravzaprav pa sporočam dejstvo, namreč dejstvo, da [to mizo sestavlja pet delov]. Kar se tukaj pojavlja v oklepajih, je podobno vsebini izjavnega stavka in zatorej določnemu opisu. Blizu je tudi propozicionalni vsebini, torej nečemu abstraktnemu. Opravka ima s kompleksno zadevo, ki se tiče mize. Kljub temu da lahko tod dejstva opazujemo v njihovem razmerju z abstraktnimi bitnostmi, jih prav tako lahko razumemo kot konkretne – brez vsakršnih abstraktnih sestavin – prostorsko časovne kompleksnosti v svetu. Pri takšnem razumevanju je dejstvo enostavno dejstvo, ki se pojavi v svetu, kjer pokažeš na neki predmeti in še na en predmet ter opozoriš na dejstvo, da je en predmet levo od drugega. Ob takšnem razumevanju v svetu ne nastopa nikakršna abstraktna relacija. Kakorkoli že, če v zgoraj omenjeno načelo vključimo dejstva, dobimo:

(D) Ni primerno postavljati

(i) množtva med seboj ločenih dejstev, ki jih

(ii) vsakega posamič ne moremo razložiti.

NNS tako nekaj trdi o dejstvih, in ta dejstva vključujejo posamične materialne bitnosti.

(c) Dejstva sestavljenosti

Obstajajo dejstva o ekonomiji, in zopet obstajajo dejstva o zabavi. To kaže, da so zgolj ena podmnožica dejstev dejstva sestavljenosti, in ta dejstva imajo opraviti s tem, kako so bitnosti sestavljene na tak način, da tvorijo druge bitnosti.

V tem smislu NNS zares nekaj trdi. In sicer trdi, da:

(S) Ni primerno postavljati

(i) množtva med seboj ločenih dejstev sestavljenosti, ki jih

(ii) vsakega posamič ne moremo razložiti.

Vzemimo mereološke dele. To so bitnosti v svetu. Sedaj pa si oglejmo načine, kako jih lahko sestavimo. To so kompleksne in po možnosti abstraktne značilnosti o dejstvih sestavljenosti v našem svetu. Če so materialne bitnosti ontološke, pa so dejstva sestavljenosti dosti bližje normativnosti.

Dejstva sestavljenosti

NNS se mora ukvarjati z dejstvi sestavljenosti. Kaj natanko pa so dejstva sestavljenosti?

Prvič, pogledati moramo, kaj so dejstva, in potem, kaj so dejstva sestavljenosti.

Obstaja razlika med bitnostmi in dejstvi. Če je tamle mačka, imamo opravka z bitnostjo. Mačka v tem smislu je materialna bitnost. Lahko nadaljujemo z iskanjem strukture zadevne bitnosti. Z dejstvi pa je drugače. Ko govorimo o mački, ki je sedaj tamle, govorimo o dejstvu, in sicer o dejstvu, da [mačka je tamle]. Dejstvo v tem smislu samo ni materialna stvar; lahko jo prej razložimo, kot da je jezikovne ali propozicionalne narave, karkoli naj potem že bo razlaga posebne narave propozicij. Jezikovno uvajanje dejstva v naš primer se je izvršilo s pomočjo uvajalne besedice “da” (da [mačka je tamle]). V tem smislu je dejstvo uvedeno kot propozicionalna bitnost, in kot tako ga lahko izjavimo s propozicionalno vsebino.

Kljub temu da lahko dejstvo samo razložimo na različne metafizične načine, pa po možnosti dejstva niso materialne bitnosti. Če je mačka materialna bitnost, pa po vsej verjetnosti z dejstvom, ki zadeva mačko, ni tako. Dejstva tako večkrat opazujemo kot abstraktne bitnosti, če jih primerjamo z materialnimi bitnostmi, pa tudi kot kompleksna. Ne glede na to pa je njihova razlaga možna tudi tako, kot da so konkretna časovno-prostorska uprimerjanja.

Dejstva sestavljenosti so poseben primer dejstev. To so dejstva, ki zadevajo sestavljenost bitnosti, in če sledimo NNS, so to dejstva, ki zadevajo sestavljenost materialnih bitnosti. Če je hiša sestavljena iz opek in iz drugih materialnih predmetov, nam trditev o tem, kako je iz njih sestavljena, podaja dejstvo sestavljenosti o hiši kot o materialnem predmetu. Medtem ko je jasno, da je ta hiša materialni predmet, pa je manj jasno, ali je mačka materialni predmet, vkolikor sledimo istim načelom sestavljenosti. Nihče ni njenih delov postavil enega na drugega, kot je to z opekami, ki so jih tako položili ljudje, ko so gradili hišo. Ne glede na to, da je ta mačka zgrajena iz nog in glave in iz različnih drugih delov, je to dejstvo sestavljenosti, ki zadeva mačko kot materialni predmet. Dejstva sestavljenosti nam nekaj povedo o tem, kako je mačka sestavljena iz svojih delov, vkolikor pač pristanemo na predpostavko, da je sploh sestavljena iz delov.

Obstaja nekaj različnih možnih vrst dejstev o sestavljenosti materialnih predmetov, pač glede na merila, ki jih uporabimo, da bi ugotovili, kaj je sestavljenost. Če merila sestavljenosti zajemajo dele telesa, potem bodo dejstva sestavljenosti o tej mački kar drugačna, kot pa bodo v primeru, ko bomo dejstva sestavljenosti usmerili na atome ali pa na kakšne druge elementarne dele, kot jih predlaga fizika. Če sta obe merili – da opazujemo bitnosti, kakor da so sestavljene iz njihovih telesnih delov, ali pa če jih opazujemo, kot da so sestavljene iz atomov in kvarkov – lahko utemeljeni v isti bitnosti, potem se zdi, da so različna dejstva sestavljenosti – kljub temu da so utemeljena v materialnih bitnostih – odvisna od različnih meril o tem, katere vrste delov tvorijo bitnost. In če smo mi tisti, ki odločamo, katera dejstva sestavljenosti bomo uporabili, potem so dejstva sestavljenosti odvisna od nas, ki nalagamo ta različna merila. V tem primeru so dejstva sestavljenosti odvisna od tistih, ki so izbrali merila, poleg tega, da so ta merila ozemljena v dejanski zgradbi sveta.

Seveda poleg dejstev sestavljenosti obstaja še mnogo drugačnih dejstev. Dejstva o delovanju mačkinega prebavnega sistema niso nujno dejstva o materialni sestavljenosti mačke. Dejstvo, da so mačke mesojedci, velja za tole mačko, vendar pa to ni dejstvo, ki bi se nanašalo na sestavljenost mačke, in niti ne velja zgolj za tole posamično mačko: to dejstvo se nanaša na določeno splošnost.

Problem mnogih

Dejstva sestavljenosti so dejstva o tem, kako so stvari sestavljene. Pri tem lahko opazimo naslednjo predpostavko: da so bitnosti sestavljene iz drugih bitnosti. V to predpostavko bomo navsezadnje podvomili.

En razlog, da to predpostavko postavimo pod vprašaj, je takšen: predpostavimo, da v svetu obstajajo atomski delci oziroma atomske bitnosti. Potem imamo naslednje možnosti: bodisi imajo te bitnosti docela jasno določene meje ali pa takih natančno določenih meja nimajo. Vkolikor imajo natančno določene meje, se pojavi vprašanje, kam le-te umestiti: obstaja preveč kandidatov, ki se ponujajo in so na razpolago. Z drugimi besedami, imamo problem mnogih.

Problem mnogih je v tem, da obstaja preveč kandidatov, ki so na razpolago za identiteto z določeno bitnostjo. Tako bi imela vsaka bitnost množtvo načel sestavljenosti, ki se ponujajo in so na voljo. Ker pa obstaja mnogo načel sestavljenosti, ki so na voljo, še preden ugotovimo, kaj zadevna bitnost pravzaprav sploh je, ne moremo natančno vedeti, o kakšni bitnosti sploh govorimo. Potem pa je v bližini že lahko sklep, da zadevna bitnost ne obstaja, kajti ni nam mogoče predlagati nikakršnih meril, kaj natanko naj ta bitnost bo.

Problem mnogih prične s predpostavko, da obstajajo sestavljene stvari: hiše, ljudje, plazovi. Sedaj pa predpostavimo še, da so meje teh bitnosti nejasne, da niso natančno določene. Potem bo obstajalo nekaj bitnosti, *tj*. atomov, ki bodo na meji sestavljenih bitnosti. Tako bo zopet mnogo ponujajočih se kandidatov za identiteto s predpostavljenimi bitnostmi. Ker pa bo preveč kandidatov za identiteto s predpostavljenimi bitnostmi, lahko podvomimo v obstoj omenjenih sestavljenih bitnosti. Preveč je na primer kandidatov za identiteto s plazom, če upoštevamo vse možne prerazporeditve njegovih elementarnih delcev. Tako se sklep lahko glasi, da plaz ne obstaja. Na podoben način pa zopet lahko sklepamo, da ljudje ne obstajajo, in niti ne druge bitnosti, ki se ponujajo v bivanje.

Z drugimi besedami, pri problemu mnogih zadenemo ob naslednjo težavo: obstaja neskončnost načel sestavljenosti za vsakega ponujajočega se kandidata (za sestavljeno bitnost kot za ontološkega kandidata), kar vodi v nesprejemljivost obstoja sestavljene bitnosti.

Obstaja več možnih argumentov, ki so povezani s splošnim poudarkom, kakršnega je uvedel problem mnogih. Najprej bomo ubesedili argument neskončnosti (A) kot različico problema mnogih, s sklepom, da ni takšnih ponujajočih se dejstev, s katerimi bi lahko rokovali. Potem se bomo ozrli na argument določenosti (B_1), ki v nasprotju z (A) trdi, kako obstaja kandidat za načelo sestavljenosti pri ponujajočih se bitnostih ter da obstaja natanko eno takšno načelo. Sklep je tod prav tako, da ne morejo obstajati bitnosti, s katerimi rokujemo. Tretji upoštevani argument (B_2) sklepa na neobstoj bitnosti na temelju odsotnosti splošnosti dejstev sestavljenosti. Sedaj si te argumente lahko na kratko ogledamo po vrsti, enega za drugim.

(A) Argument neskončnosti (problem mnogih).

(P_1) Za vsako ponujajočo se bitnost obstaja neskončno ponujajočih se načel sestavljenosti.

(P_2) Vendar pa neskončen spisek načel sestavljenosti (z vsako ponujajočo se bitnost) ni sprejemljiv.

∴ Tako ponujajoče se bitnosti ne obstajajo.

Pri tem argumentu se velja posvetiti premisi (P_1). Omenjena premisa govori o načelih sestavljenosti. To predpostavlja, da srčika problema mnogih ni zgolj ontološka sestavljenost v smislu posamičnih bitnosti, ki so lahko sestavljene na en ali pa zopet na drug način. Problem ni zgolj ontološki. To je tudi normativni problem, ki ima opravka z načeli sestavljenosti. S tega stališča problem za plaz ali za

osebo ni v tem, kako ju bitnosti kot deli sestavljajo ali katere bitnosti ju sestavljajo, ampak da obstaja preveč načel sestavljenosti, *tj*. načinov za to, da pojasnimo sestavljenost elementov neke predpostavljeno obstoječe bitnosti. Ponuja se neskončni seznam načel, ne le za vsako predpostavljeno bitnost, ampak tudi glede mnogih načinov, kako pojasnimo sestavljenost te bitnosti. Enostavno nimamo enotnega načela za urejanje več možnih skladenj.

Med premisami, kot so pač zatrjene, ter med sklepom lahko opazimo potrebo po nekaj vmesnih premisah, iz katerih bi potem sklep tudi učinkovito sledil. Denimo:

(P_3) Ponujajoče se bitnosti potrebujejo le eno samo načelo sestavljenosti.

(P_4) Če obstaja neskončni seznam načel sestavljenosti, je to enakovredno zanikanju ponujajočih se bitnosti.

(B_1) Argument določljivosti.

(P_1) Za vsako ponujajočo se bitnost obstaja zgolj en kandidat za načelo sestavljenosti.

(P_2) Kandidat za načelo sestavljenosti določa bitnost.

(P_3) Bitnost ni določena, še preden uporabimo načelo sestavljenosti.

$\therefore$ Tako bitnosti ne morejo obstajati – bitnosti so zgolj (nerealistične) uporabe načel sestavljenosti.

Podoba, ki nam lahko pomaga predstavljati si, kako pridemo do sklepa, se nanaša na nedeljivo maso, in na bitnosti, ki se pojavijo kot učinki bodisi jezikovnih ali pa zopet pojmovnih rezov in ločevanj, udejanjenih na tej masi.

Premisa (P_1) si zasluži naslednjo razlago: ta premisa, in tudi argument v celoti, prične s predpostavko, ki je neposredno nasprotje argumentu (A). Premisa že predpostavlja obstoj bitnosti. Prav tako predpostavlja pogojnik, glede na katerega, če obstaja bitnost, bo potem eno samo enotno uspešno in operativno kandidatno načelo sestavljenosti, ki je zadolženo za to bitnost.

Če sledimo temu, potem bomo med drugim prišli do seznama načel sestavljenosti za vsako posamično bitnost. Vendar seznam, kot bomo videli v nadaljevanju, problema ne reši, ampak kot odprto vprašanje pušča, kakšno strukturo naj mu pripišemo.

(B_2) Argument iz odsotnosti splošnosti pri načelih sestavljenosti.

(P_1) Za vsako ponujajočo se bitnost obstaja zgolj en kandidat za načelo sestavljenosti.

(P_2) Ni skupne podlage vseh teh načel sestavljenosti, ni splošnega načela sestavljenosti.

(P_2') Smiselna načela sestavljenosti so splošna.

∴ Tako ne obstajajo smiselna načela sestavljenosti za bitnosti.

∴ Tako ne moremo določiti, katere bitnosti obstajajo.

Ta zadnji argument je iz vmesnega sklepa, da ni smiselnih načel sestavljenosti za bitnosti, skeptičen glede določitve, katere bitnosti obstajajo. Manjkajoča premisa med tema dvema sklepoma je pogojnik, da vkolikor ne obstajajo smiselna načela sestavljenosti za bitnosti, potem ne moremo določiti, katere bitnosti obstajajo.

Argument prične z isto premiso kot (B_1), namreč, da obstaja zgolj eno načelo sestavljenosti za vsako ponujajočo se bitnost. (P_2) pa trdi, da ni razmerja med temi različnimi dejstvi sestavljenosti. Če potem ni razmerja med temi načeli, tudi ni splošnosti. (P_2') nato trdi, da obeležuje smiselna načela sestavljenosti splošnost, *tj*., da morajo veljati za mnoštvo primerov. To sedaj lahko beremo tako, kot da je v nasprotju s (P_1) tega argumenta, namreč, da ima vsaka bitnost zgolj eno načelo sestavljenosti. Dejansko pa je prav možno, da nekaj teh načel, ki veljajo za individualne bitnosti, velja tudi za več bitnosti, in tako ne pride do protislovij.

Izbira argumentov, ki so povezani s problemom mnogih, kaže, da so bitnosti, katerih strukturo sestavljenosti smo si ogledali, postavljene pod vprašanje, in sicer bodisi pod predpostavko, da obstaja mnoštvo dejstev sestavljenosti, ali pa zopet, da obstaja zgolj eno dejstvo sestavljenosti za vsako posamezno bitnost.

V splošnih izrazih ponuja problem mnogih korenit odgovor na vprašanje, katero dejstvo sestavljenosti ustreza vsaki od sestavljenih bitnosti. Nobeden izmed možnih kandidatov – tako se glasi ta odgovor –, če jih je pač preveč. Če pa obstaja za vsako bitnost zgolj en kandidat, morda sploh ne obstaja vsem tem bitnostim skupna struktura.

Če sedaj rečemo, da obstaja načelo sestavljenosti kot kandidat za vsako posamično bitnost, potem smo soočeni s problemom, ali obstaja vsem tem posamičnim dejstvom sestavljenosti skupna struktura in kakšna naj bi ta struktura sestavljenosti bila.

V naslednjih nekaj vrsticah bomo izključili skeptična vprašanja o nemožnosti bitnosti, če že imamo težave z dejstvi sestavljenosti, in prav tako bomo takšna vprašanja izključili glede obstoja dejstev sestavljenosti samih.

Seznam

Preprosto predpostavimo, da vsaki sestavljeni bitnosti ustreza načelo sestavljenosti. O tej svoji nalogi lahko mislimo, da je opisna. Na enoten način opišemo sestavljenost vsake dane bitnosti posebej in tako pridemo do seznama dejstev sestavljenosti.

Položaj, s katerim smo se soočili, nam ponuja skoraj neskončen, tako rekoč kar malo povprek zbran seznam različnih dejstev sestavljenosti. Vsako od teh dejstev

opisuje strukturo posamične bitnosti. Zastavlja pa se vprašanje o možni strukturi seznama teh dejstev sestavljenosti.

Naloga iz metasestavljenosti: kartografiranje načinov, kako lahko seznamu oskrbimo strukturo

Opravka imamo z normativnimi dejstvi metasestavljenosti.

Ta dejstva so normativna, ker določajo načine, kako naj izgleda sestavljenost. Opazimo lahko, da je v tem normativnem pristopu kot takem že zasidrana splošnost: če so določena načela normativna, potem morajo biti tudi splošna, *tj*., veljati morajo za več primerov.

Zadeve, o katerih govorimo, so dejstva, kajti ne zadevajo neposredno ontološkega temelja sestavljenosti (ustrezne dele). So pač dejstva, ki merijo na takšno sestavljenost samo. Splošna ugotovitev glede dejstev je, da so ta dejstva kompleksi, v sebi vsebujejo strukturo (kompleksnost), medtem ko to v primeru bitnosti ne bi bilo nujno.

Metasestavljenost: Sestavljenost (brez *meta*) zadeva načine, kako so kompleksne bitnosti združene na temelju elementarnih bitnosti. Metasestavljenost pa ne zadeva neposredno ontološke sestavljenosti, opisa, kako so sestavljene bitnosti v svetu, ampak zadeva načela te sestavljenosti. Tako izraz metasestavljenost opozarja, da imamo opravka z dejstvi, ki so nekaj abstraktnega, ne pa neposredno s konkretnimi deli posameznih sestavljenih bitnosti v svetu.

Ko enkrat vidimo, kako je z dejstvi sestavljenosti, namreč, da so to načela, ne pa neposredne bitnosti, se lahko vprašamo, na kakšen način lahko tem načelom podelimo strukturo.

Zavoljo ustreznejše preglednosti bomo začeli z elementarnim primerom.

Miza ima štiri noge in ploščo.

Načelo sestavljenosti: Miza obstaja. Načelo sestavljenosti razgrne opisna ali pa zopet normativna dejstva glede tega, katerim načelom naj sledimo pri sestavljenosti.

Ena razlika, ki jo velja skrbno ubesediti, je razlika med opisom dejstev sestavljenosti ter med normativno razsežnostjo dejstev sestavljenosti. Razlika je nekako takšna.

Opis opiše način, kako so zadeve sestavljene (*tj*., kako so sestavljene iz elementarnih bitnosti, in če obstaja možnost, da bi lahko ne bile sestavljene iz elementarnih bitnosti, ampak da sta struktura in kompleksnost prvotni – *glej* Quinovo holistično sliko: strukturalizem; strukturi pripada prednost pred elementi in bitnostmi, vključno z ljudmi; struktura in kompleksnost sta prvotni).

Normativnost oskrbi smernice, kako priti do sestavljenosti. Kakšni so zaželeni načini, na katere lahko pridemo do sestavljenosti? Kaj je temelj izboljšanja položaja

napetosti od opisne dejanskosti k zaželenim normativnim dosežkom?

Načini oskrbitve strukture:

(1) Sledna sistematizirana načela brez izjem.

(2) Nesledna načela brez izjem (niso sledna: zaradi njihove kompleksnosti jih ne moremo zlagoma podati, čeprav so ta načela brez izjem).

(3) Navidezni partikularizem (slednji vsebuje določila *ceteris paribus*).

(4) Partikularizem: pri njem sploh nimamo splošnih načel.

Z drugimi besedami, imamo naslednje načine urejanja dejstev sestavljenosti:

(1) Seznam uredijo splošna načela brez izjem.

(2) Seznam uredijo načela brez izjem, ki pa niso sledna (neslednost tod pomeni vse tisto, čemur ne moremo slediti s takšnimi postopki, ki jih je mogoče upravljati; zato je lahko bogastvo obravnavanega področja en razlog za neslednost).

(3) Seznam vodijo navidezno partikularna načela (imamo seznam z izjemami, *ceteris paribus*).

(4) Partikularizem: ni načel, ampak imamo kar seznam sam.

Peter van Inwagen sam navaja in obravnava več načel sestavljenosti, vendar pa pri tem ni pazljiv na načela, ki vodijo ta načela sestavljenosti, kar pomeni, da ni pozoren na metanačela sestavljenosti. Tu je mišljeno, da lahko v ureditev sestavljenosti vpeljemo določeno urejenost.

Še en pomemben poduk, na katerega nas opozori Peter van Inwagen, je, da vsa načela sestavljenosti kot svoj rezultat nimajo pojav bitnosti. (Vendar še vedno lahko vprašamo, kakšen način ureditve lahko prepoznamo pri posamičnih načelih. En odgovor je morda lahko, da so tu najprej načela, ki upravljajo z ločenimi deli, potem tista s sledno ureditvijo ločenih delov, brez izjem. Nato sprostimo te zahteve. Vsaka od zahtev, bolj stroge ali manj stroge narave, nam ponuja svoj način ureditve, ob različnih kombinacijah. Zahteve pa so takšne vrste, da jim večinoma ne uspe sestaviti bitnosti.)

Bistvo NNS je posplošitev vprašanja, kdaj načelo sestavljenosti privede do bitnosti. Peter van Inwagen meni, da obstaja rešitev. Vendar pa je tudi možno, da je morda sploh ni.

Možno je, da sploh ni nobenega pravega načina, kako bi lahko dele uredili v bitnosti. Posplošeni odgovor razširi neobstoj bitnosti na organizme. Gmota je morda ena logična rešitev, velja pa poudariti, da v njenem primeru nimamo opravka z deli.

Rezultat tekmovanja načel metasestavljenosti

Med vsemi načeli metasestavljenosti zbere največ točk navidezni partikularizem.

Razlog pa je naslednji. Splošna načela brez izjem so prestroga za ureditev dejstev sestavljenosti. In kljub temu da pri slednosti glede tega malce popustijo, velja to tudi za nesledna splošna brezizjemna načela. Partikularizem zopet ne bo v redu, saj pri njem enostavno ni strukture. Navidezni partikularizem pa ima malce strukture, ki pa seveda ni brez izjem in ni docela splošna. Vodijo jo načela *ceteris paribus*.

Rezultat je združljiv z osnutkom resnice kot posredne korespondence

Paziti moramo na naslednje. Nobeno izmed načel metasestavljenosti ni zavezano obstoju delov in glede tega posebnim bitnostim, ki so sestavljene iz delov. To je še najbolj razvidno pri navideznem partikularizmu. Do sestavljenosti bo prišlo – se obvezuje slednji – zgolj na način *ceteris paribus*, torej z izjemami. Poleg tega pa imamo tu že v nazivu opravka z navideznostjo, z navideznostjo posamičnih bitnosti. Načela sestavljivosti med seboj niso zares združena. Niti niso odvisna od ontološkega ozadja. Pač pa so odvisna od jezika in misli. In res je prav pri navideznem partikularizmu najbolj razvidna odvisnost od jezika in misli.

Tako bitnosti ne obstajajo najprej v svetu, ampak so morda prej nerealistični proizvod urejujoče moči jezika in misli. Vkolikor govorimo o podobnem pristopu k resnici, to zagotovo ne bo resnica kot neposredna korespondenca, ampak prej resnica kot posredna korespondenca, kot pravilna zatrdljivost. Pri le-tej ni prvotno ujemanje s posamičnimi bitnostmi v svetu ter med izjavo, ki o le-teh nekaj trdi, ampak je možno tudi, da bitnosti sploh ne obstajajo, pa imamo še vedno opravka z resničnim izjavljanjem, seveda gledano s posrednega stališča.

Rezultat je združljiv z nerealizmom

Kot smo že nakazali, je rezultat združljiv z nerealizmom. Bistveno pri tem pa je, da se navidezni partikularizem ne zavezuje obstoju bitnosti v svetu. Ta dejstva se zato nanašajo na nerealne bitnosti. Tudi resnica kot posredna korespondenca je združljiva z nerealizmom.

Rezultat je združljiv z gmotnim materializmom

Gmotni materializem trdi, da v svetu ne obstajajo deli, ampak zgolj en sam materialni svet, ki tvori gmoto. Navidezni partikularizem pri urejavanju načel sestavljenosti je temu še najbližji. Splošna in brezizjemna, še zlasti pa sledna načela urejevanja ne morejo veljati v gmoti. Nerealistična navidezno partikularna načela ureditve pa lahko.

Atomistične bitnosti so nezdružljive z NNS, vendar NNS ne moremo ustrezno razširiti, da bi segel čeznje

Čeprav NNS ne govori neposredno o bitnostih v svetu, ampak o načelih njihove

sestavljenosti, pa vendarle velja, da NNS ni združljivo z atomističnimi bitnostmi, torej z deli. Sklepanje v to smer je lahko naslednje. Če obstaja naključnost sestavljenosti, potem imamo ogromno kandidatov za predmete in ogromno kandidatov za načela, ki veljajo o enem samem predmetu ali bitnosti. Vendar velja načelo NNS. Torej nimamo velikega števila kandidatov za urejanje predmetov. Če pa nimamo velikega števila načel, ampak eno samo, pa to ne more uspešno seči čez mnoštvo atomističnih bitnosti.

K NSS sodi nesledno ozadje kot začetno načelo sestavljenosti

Kljub temu da daje navidezni partikularizem nekakšen privid posamičnih bitnosti, pa smo dejali, da teh bitnosti morda v svetu sploh ni. Vkolikor pa je svet gmota in vkolikor imamo nadalje še vedno opravka s korespondenco – četudi s posredno korespondenco –, ni neupravičeno sklepati, da je temelj nerealističnemu prepoznavanju mnoštva bitnosti še vedno svet, namreč dinamična in kompleksna nehomogena gmota brez delov. Ker lahko predpostavljamo, da ima tudi spoznanje določeno ujemanje s sestavljenostjo gmote – denimo zato, ker je bilo tako potrebno zavoljo razvojnih razlogov pri organizmih, ki razpolagajo s spoznanjem –, lahko rečemo, da so načela identifikacije bitnosti posredna. Potem jih ne vodi neposredno izrecni del spoznavnega sistema, ampak ozadje spoznavnega sistema, ki mu lahko rečemo morfološka vsebina. To pa ni izrecno dana vsebina.

Non Arbitrariness of Composition

Non Arbitrariness of Composition (NAOC) principle claims that it is implausible to posit a multitude of disconnected and unsystematic compositional facts that are individually unexplainable. Here is a meta-compositional assignment: start with a list of compositional facts and consider several ways to organize them. The question then is which way of organizing compositional facts is the most appropriate. It turns out that the result is compatible with construal of truth as indirect correspondence, and that this is in turn compatible with irrealism in respect to the entities posited and with blobjectivism as an overall metaphysical perspective. NAOC cannot be properly extended to cover atomistic facts or entities, although these certainly are incompatible with it. NAOC prefers a non-tractable background as its starting compositional principle.

Keywords: composition, facts, list, mereology, entities.

Literatura

Chalmers, D. (1996). *The Conscious Mind*. Oxford: Oxford University Press.

Horgan, T. (1993). "On What There Isn't". *Philosophy and Phenomenological Research.*

Horgan, T. and Graham, G. (1994). "Southern Fundamentalism and the End of Philosophy." *Philosophical Issues,* 5, str. 219-247.

Potrč, M. (pred izidom). "Having Justification and Morphological Content." *Acta analytica*.

Van Inwagen, P. (1990). *Material Beings.* Ithaca and London: Cornell U. P.